

Łączenie, podział, przekształcanie i nabywanie spółek handlowych w świetle nowej Ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych

Zagadnienia ogólne oraz instytucja podziału

Szymon Pawelec

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Warszawskiego, kierownik Zakładu Międzynarodowego Postępowania Karnego Wydziału Prawa i Administracji UW, adwokat, specjalista w zakresie postępowania karnego, przestępczości gospodarczej i skarbowej, sporów sądowych oraz prawa handlowego.

✉ szymon.pawelec@wpia.uw.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0001-7166-9180>

Merger, Division, Transformation and Acquisition of Companies under the New Act on Liability of Collective Entities. General Issues and Divisions

---

This paper highlights selected issues concerning the new regulation of mergers, divisions, transformations and acquisitions of companies under the proposal for the new Act on Liability of Collective Entities for Acts Prohibited under the Penalty. The new While the old Act of 2002 does not create any regulation in that sphere of company law and its practical usage is marginal, the undisputed position of legal doctrine is that the rules of universal succession (for mergers and divisions), created in the field of company law, cannot be transposed into the area of repressive liability of collective entities. The new Act not only changes that status, creating its own, direct regulations of succession and continuation of liability in case of mergers, divisions and transformations of collective entities (companies), but also adds rules on such succession even in connection with simple and massive transactions of acquisition of companies and their assets.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność podmiotów zbiorowych, łączenie spółek, podział spółek, przekształcanie spółek, nabywanie przedsiębiorstw, podział przez wydzielenie, sukcesja uniwersalna

Key words: corporate criminal liability, liability of collective entities, mergers, divisions of companies, transformations of companies, acquisitions of companies, division by separation, universal succession

Problematyka odpowiedzialności represyjnej (w zależności od ujęcia – o charakterze zbliżonym do odpowiedzialności karnej albo przynależnej do kategorii odpowiedzialności karnej w szerokim rozumieniu tego pojęcia) podmiotów innych niż osoby fizyczne od lat budzi zainteresowania dogmatyczne i praktyczne¹. Nastręcza ona przy tym znacznych trudności zarówno z punktu widzenia dyskusji na temat jej optymalnego ukształtowania normatywnego, jak i samego praktycznego stosowania. Niewątpliwie właśnie w ramach tej bardzo swoistej przestrzeni z pogranicza różnych dziedzin prawa ogniskuje się szereg przeciwstawnych racji. Przywiązanie do podstawowych kategorii konstrukcyjnych i gwarancyjnych właściwych prawu karnemu, potęgowane oczekiwaniami uczestników rynku co do możliwości stabilnego prowadzenia działalności gospodarczej w warunkach przejrzystości podstaw

odpowiedzialności majątkowej tworzonych struktur korporacyjnych kontrastowane jest z argumentami dotyczącymi potrzeby efektywnego ścigania poważnej przestępczości gospodarczej i skarbowej. W tych ostatnich wypadkach szczególnie uwagę przyciągają sytuacje, w których czyny zabronione popełniane przez osoby fizyczne wpisują się w schemat organizacji danego przedsiębiorstwa i bezpośrednio służą jego interesom ekonomicznym albo też gdzie skala nadużyć sięga jeszcze dalej, gdyż przedsiębiorstwo stanowi jedynie fasadę dla działalności przestępczej².

Odpowiedzialność represyjna podmiotów zbiorowych funkcjonuje w różnej postaci w obcych systemach prawnych, a także już od lat jest rozwijana na płaszczyźnie międzynarodowej i ponadnarodowej³.

1 Ramy niniejszej pracy nie pozwalają na odniesienie się do rozbudowanej dyskusji dogmatycznej (częściowo także orzeczniczej) na temat natury odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Wśród wielu prezentowanych poglądów na ten temat dostrzec można stanowiska uznające ten rodzaj odpowiedzialności m.in. za odpowiedzialność karną, odpowiedzialność karno-administracyjną czy wreszcie odpowiedzialność represyjną, nie mieszczącą się w ramach odpowiedzialności karnej *sensu stricto*. Przy zajęciu stanowiska, że odpowiedzialność podmiotów zbiorowych w prawie polskim nie jest odpowiedzialnością karną *sensu stricto*, dla jej określenia będzie w niniejszym artykule zasadniczo używane szerokie pojęcie odpowiedzialności represyjnej. Odnośnie do przeglądu stanowisk na temat natury tej odpowiedzialności por. m.in. wywoły zawarte w uzasadnieniu (pkt III) Wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 listopada 2004 r., K 18/03; B. Namysłowska-Gabrysiak, *Odpowiedzialność karna osób prawnych*, Warszawa 2003, s. 24–50; a także przegląd stanowisk dogmatycznych na ten temat przedstawiony m.in. przez Mirosławę Melezini i Andrzeja Sakowicza (M. Melezini, A. Sakowicz, *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za przestępstwa korupcyjne [aspekty materialnoprawne]*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2009, nr 6, s. 30–38), Tomasza Razowskiego (T. Razowski, *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych po nowelizacji*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 9, s. 128–129) oraz Magdalenę Pniewską (M. Pniewska, *Problematyka charakteru prawnego odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary w prawie Polskim*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2010, t. 6, s. 187–204).

2 Odnośnie do szerszych uwag praktycznych na temat kategoryzacji przestępczości gospodarczej z uwagi na charakter jej związku ze strukturami przedsiębiorstw por. m.in. J. Gobert, M. Punch, *Rethinking Corporate Crime*, [b.m.] 2003, s. 14–25; R.S. Gruner, *Corporate Criminal Liability and Prevention*, New York 2004, s. 14–30. Odnośnie do przeglądu wybranych amerykańskich wytycznych w zakresie orzekania i oskarżania przedsiębiorstw o przestępstwa gospodarcze z uwzględnieniem charakteru związku tych podmiotów z czynem zabronionym por. m.in. V.P. Nada (w:) M. Pieth, R. Ivory (eds.), *Corporate Criminal Liability. Emergence, Convergence, and Risk*, Dordrecht 2011, s. 71–79.

3 Por. m.in. Konwencja z dnia 26 lipca 1995 r. o ochronie interesów finansowych Wspólnot Europejskich, Dz.U. C 316 z 27 listopada 1995 r., s. 48–57, w tym przede wszystkim II Protokół do tej konwencji (z dnia 19 czerwca 1997 r.), zobowiązujący państwa członkowskie do ustanowienia w wewnętrznym porządku prawnym odpowiedzialności osób prawnych za oszustwo na szkodę interesów finansowych Wspólnot Europejskich, czynną korupcję oraz pranie pieniędzy (zob. art. 3 ust. 1 II Protokołu). Zwrócić należy także uwagę m.in. na: Zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy z dnia 20 października 1988 r., nr R 88/18, Zalecenia Rady Europy nr R 81/12 dotyczące przestępstw gospodarczych, Rezolucję ONZ z dnia 30 lipca 1992 r., Konwencja OECD z 17 grudnia 1997 r. o zwalczaniu przekupstwa zagranicznych funkcjonariuszy publicznych w międzynarodowych transakcjach handlowych czy Konwencję Rady Europy z dnia 16 maja 2005 r. o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu, Dz.U. 2008, poz. 1028. Odnośnie do szerszych

Co więcej, w ślad za powinnościami wynikającymi z prawodawstwa unijnego co do obejmowania odpowiedzialnością podmiotów zbiorowych za przestępstwa popełnianie z wykorzystaniem ich potencjału, w aktach normatywnych przynależnych do tej przestrzeni prawnej wyraźnie widać konstrukcje bazujące nie tylko na założeniu istnienia jakiegoś reżimu takiej odpo-

wienia szeroko zakrojonych dyskusji dogmatycznych oraz podnoszonych zastrzeżeń konstytucyjnych (*vide* wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 listopada 2004 r.⁶) z jego realnie niedostrzegalną obecnością w sferze praktyki procesowej. Jednocześnie trudno uznać, aby śladową liczbę spraw prowadzonych na gruncie tej ustawy dało się zinterpretować jako przejaw

Wprowadzony po raz pierwszy ustawą z dnia 28 października 2002 r. do polskiego systemu prawnego model odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za przestępstwa popełnianie z wykorzystaniem ich potencjału stanowił sam w sobie duże *novum*.

wiedzialności w danym systemie prawa krajowego, ale także wskazujące na zasadność rozbudowywania go o kolejne elementy⁴.

Wprowadzony po raz pierwszy ustawą z dnia 28 października 2002 r.⁵ do polskiego systemu prawnego model takiej odpowiedzialności stanowił sam w sobie duże *novum*. W sferze praktycznego stosowania prawa pociągnął on jednak za sobą jak dotąd marginalne skutki. Ponad 15 lat funkcjonowania tego aktu prawnego można najkrócej scharakteryzować jako okres zde-

ogólnoprewencyjnego sukcesu prawodawcy, tj. stworzenia takiego reżimu odpowiedzialności, który przez sam fakt jego obowiązywania skutecznie odstrasza potencjalnych sprawców od popełniania przestępstw z wykorzystaniem struktur przedsiębiorstw. Na potrzeby rozbudowanej analizy efektywności omawianej ustawy w walce z przestępczością gospodarczą w okresie od jej wejścia w życie w końcu listopada 2003 r.⁷ do chwili obecnej należałoby oczywiście odnieść się do dużej liczby zmiennych w tym czasie, związanych zarówno konkretnie z bezpośrednimi uwarunkowaniami funkcjonowania tego aktu prawnego, jak i dalszymi okolicznościami, obejmującymi chociażby transformacje prawne i ekonomiczne związane z wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej, zmiany samego katalogu przestępstw gospodarczych, a także znaczną rozpiętość poszczególnych typów przestępstw gospodarczych

wywodów na temat źródeł międzynarodowych i wspólnotowych źródeł prawa w tym zakresie por. m.in. M. Melezini, A. Sakowicz, *Odpowiedzialność podmiotów...*, dz. cyt., s. 23–30; M. Filar (w): A. Marek (red.), *System prawa karnego*, t. 1: *Zagadnienia ogólne*, Warszawa 2010, s. 422–423.

4 Por. m.in. pkt 18 preambuły Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/57/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie sankcji karnych za nadużycia na rynku (Dyrektywa w sprawie nadużyć na rynku), Dz.Urz. UE L 173 z 2014 r., s. 179.

5 Ustawa z dnia 22 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, Dz.U. 2002, nr 197, poz. 1661 ze zm. (dalej jako Ustawa o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych z 2002 r., Ustawa z 2002 r. albo u.o.p.z. z 2002 r.).

6 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 listopada 2004 r., K 18/03, Dz.U. 2004, nr 243, poz. 2442.

7 Zgodnie z art. 48 u.o.p.z. weszła ona w życie po upływie 12 miesięcy od daty jej ogłoszenia. Ustawa została ogłoszona 27 listopada 2002 r., więc jej wejście w życie nastąpiło 27 listopada 2003 r.

i ich częstą nieporównywalność z punktu widzenia skutków ekonomicznych⁸. Dla celów sygnalizacyjnych wystarczy jednak odwołać się do elementarnych danych statystycznych. Niezależnie od tego, jak dokładnie zakreślać katalog przestępstw gospodarczych, liczba tych czynów zabronionych popełnianych w Polsce prezentuje w dłuższej perspektywie niewielką, ale jednak wzrostową tendencję⁹. Dodać do tego należy kwestie związane ze skalą poważnej przestępczości gospodarczej z punktu widzenia wysokości szkód majątkowych wyrządzanych poprzez wykorzystanie struktur przedsiębiorstw, która wraz z rozwojem mechanizmów integracji europejskiej rośnie, niekiedy w sposób bardzo dynamiczny¹⁰. W każdym zaś wypadku liczba spraw kierowanych do sądów na

podstawie Ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych z 2002 r. – liczona na średnim poziomie zaledwie kilkunastu, maksymalnie kilkudziesięciu rocznie – wyraźnie kontrastuje z przywołanymi danymi i wskazuje na całkowicie marginalny udział tej ustawy w zwalczaniu przestępczości gospodarczej w Polsce¹¹.

Ostatni okres przyniósł jednak duże zmiany w tej sferze. W dniu 28 maja 2018 r. Ministerstwo Sprawiedliwości przedstawiło wstępny projekt ustawy całkowicie reorganizującej zasady odpowiedzialności podmiotów zbiorowych¹². Modyfikacje potraktowano jako tak daleko idące, że zrezygnowano z ujmowania ich w formę nowelizacji dotychczasowej Ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, lecz przedstawiono projekt nowego aktu prawnego, uchylającego starą ustawę¹³. Dnia 11 stycznia 2019 r. projekt ten trafił do Sejmu¹⁴.

Niewątpliwie najbardziej wyeksponowaną cechą proponowanego nowego modelu odpowiedzialności podmiotów zbiorowych jest zastąpienie dotychczasowej następczej odpowiedzialności podmiotu zbiorowego (tj. wymagającej zasadniczo prejurydykatu w postaci prawomocnego skazania osoby fizycznej związanej ze strukturami takiego podmiotu¹⁵) odpowiedzialnością, która może być egzekwowana niezależnie od odpowiedzialności karnej danej osoby fizycznej, a w niektórych wypadkach nawet pomimo braku stwierdzenia

8 Dla porządku, na marginesie uwag na temat praktycznego przełożenia funkcjonowania Ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych z 2002 r. na skalę przestępczości gospodarczej, należy zasignalizować, że chociaż katalog przestępstw w art. 16 Ustawy z 2002 r. (tj. przestępstw mogących pociągać za sobą następczą odpowiedzialność podmiotu zbiorowego) w przeważającej części obejmuje przestępstwa dające się niewątpliwie sklasyfikować jako przynależne do grupy przestępstw gospodarczych, to jednak się do nich nie ogranicza (por. chociażby wymienione w art. 16 pkt 7 ustawy przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, określone w art. 199–200b i art. 202–204 k.k.).

9 Przy oficjalnie publikowanej przez Policję liczbie 147 188 wykrytych przestępstw gospodarczych w 2003 r. (rok wejścia w życie ustawy) przypadająca na zamknięty statystycznie rok 2017 liczba 166 776 takich przypadków oznacza ilościowy wzrost o 13%. Por. dane statystyczne Policji dostępne tabelarycznie pod adresem: <http://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/przestepstwa-gospodarcz/122291,Przestepstwa-gospodarcze.html> (dostęp: 18.01.2019). Na potrzeby niniejszej wypowiedzi nie prezentowano szerszej analizy metodologii służącej zdefiniowaniu w ramach przywołanych statystyk określonego typu przestępczości jako przestępczości gospodarczej.

10 Por. m.in. rozważania na ten temat prezentowane przy okazji analizy projektu rozporządzenia w sprawie powołania Prokuratury Europejskiej – Sz. Pawelec, *Implications of Enhanced Cooperation for the EPPO Model and Its Functioning* (w:) L.H. Erkelens, A.W.H. Meij, M. Pawlik (eds.), *The European Public Prosecutor's Office. An Extended Arm or a Two-Headed Dragon?*, Haga 2014, s. 214–216.

11 Zgodnie z danymi przedstawionymi w uzasadnieniu projektu nowej Ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, na podstawie ustawy z dnia 2002 r. do sądów wpłynęło w 2017 r. 14 spraw, w 2016 – 25 spraw, w 2015 – 14 spraw, w 2014 – 31 spraw, a w roku 2013 – 26 spraw. Odnośnie do analogicznych danych na gruncie np. austriackiego odpowiednika polskiej ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych por. T. Dąrkowski, *Austriacki model odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 6, s. 13–14.

12 Por. <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12312062/katalog/12511932#12511932> (dostęp: 18.01.2019).

13 Por. art. 75 projektowanej ustawy w brzmieniu z dnia 11 stycznia 2019 r., tj. w chwili wplynięcia do Sejmu rządowego projektu ustawy.

14 Por. <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/agent.xsp?symbol=RPL&Id=RM-10-190-18> (dostęp: 18.01.2019).

15 Zob. art. 4 u.o.p.z. z 2002 r.

popelnienia przestępstwa¹⁶. W wyjściowym oglądzie prawie równie dużą zmianę stanowią: rezygnacja z katalogu przestępstw osób fizycznych mogących pociągać za sobą odpowiedzialność podmiotu zbiorowego i możliwość łączenia odpowiedzialności podmiotu zbiorowego ze wszystkimi czynami zabronionymi pod groźbą kary jako przestępstwo lub przestępstwo skarbowe. Istotnej rozbudowie oraz zaostreniu uległ także m.in. nie tylko katalog możliwych do orzekania kar, ale także środków możliwych do stosowania w toku postępowania, gdzie obok katalogu środków zapobiegawczych wprowadzona została jako odrębny środek instytucja zarządu przymusowego¹⁷.

* * *

Sygnalizacyjnie przedstawione powyżej instytucje niewątpliwie przebijają się na pierwszy plan z punktu widzenia konstrukcji samej ustawy i będą stanowiły przedmiot dalszych rozbudowanych dyskusji dogmatycznych i orzeczniczych. Wśród nowych rozwiązań w zakresie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych zawartych w omawianym projekcie pojawiły się jednak również regulacje, które nie przykuwają tak bardzo uwagi w wyjściowym oglądzie, lecz których doniosłość z punktu widzenia uwarunkowań rozwoju przedsiębiorstw, a w ślad za tym i całej gospodarki w Polsce, jest potencjalnie bardzo duża. W rozdziale 6 projektowanej nowej ustawy przewidziano bowiem rozwiązania mające, zgodnie z tytułem tego rozdziału oraz uzasadnieniem projektu, rozstrzygać kwestie związane z możliwością pociągania do odpowiedzialności podmiotów zbiorowych na wypadek ich połączenia, podziału lub przekształcenia.

Już na wstępie należy zasignalizować, że wbrew tytułowi rozdziału obejmuje on nie tylko problematykę procesów transformacyjnych¹⁸, zbieżnych z tymi, które ustawodawca w odniesieniu do spółek handlowych ujął

w Tytule IV k.s.h., tj. łączenia, podziału i przekształceń. Nowe rozwiązania o charakterze represyjnym będą mogły być bowiem stosowane również do prostych transakcji nabywania innego przedsiębiorstwa, jego zorganizowanej części lub przeważającej części aktywów, czy też, ujmując to zgodnie z nomenklaturą użytą w projekcie, „przeniesienia własności przedsiębiorstwa podmiotu zbiorowego lub większości jego składników”¹⁹. Nowe przepisy dotyczyć więc będą bardzo szerokiej kategorii czynności. Tego typu rozwiązania nie tylko nie występowały w pierwotnej ustawie z 2002 r., ale także nie były w ogóle eksponowane na gruncie żadnego aktu prawnego o charakterze represyjnym. Pojawienie się tego konglomeratu nowych rozwiązań nie tylko dotyka interesujących od strony dogmatycznej zagadnień z pogranicza prawa handlowego oraz szeroko rozumianej sfery prawa i postępowania karnego, ale także zagadnień o pierwszorzędnej doniosłości praktycznej. Docelowo trzeba będzie bowiem w toku operacji korporacyjnych związanych z fuzjami i przejęciami, czy też w rzeczywistości z każdą formą koncentracji lub podziału przedsiębiorstw, ze szczególną skrupulatnością uwzględnić możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności represyjnej wszystkich uczestników takiej operacji – nawet jeżeli podmiot przejmujący dawne przedsiębiorstwo lub nabywający jego majątek nie wykazywał się nigdy w swojej własnej działalności żadnymi uchybieniami. Mając zaś na uwadze znacznie szerszą skalę oraz łatwość takiej ingerencji procesowej niż w odniesieniu do ustawy z 2002 r., spotęgowaną bardzo istotnym podwyższeniem samych sankcji majątkowych, zdecydowanie należy podkreślić istotny wzrost ogólnego ryzyka prawnego przeprowadzania wszelkich operacji transformacyjnych oraz nabywania majątku przedsiębiorstw po wejściu w życie nowej ustawy.

Zgodnie z założeniami projektu, w przypadku połączenia, podziału lub przekształcenia podmiotu zbiorowego odpowiedzialność przewidzianą na podstawie ustawy za czyn zabroniony przed dniem podziału lub przekształcenia ponosić ma podmiot zbiorowy ustalony zgodnie z przepisami rozdziału 6 ustawy (art. 29 projektu). Ta – wydawałaby się – nieco tautologiczna deklaracja z punktu widzenia systemowego

16 Zob. art. 37 ust. 1 i art. 7 pkt 1 projektu.

17 Zob. art. 56 projektu.

18 Pod pojęciem procesów transformacyjnych lub transformacji w niniejszym artykule będą rozumiane zbiorczo instytucje łączenia, podziału i przekształceń spółek, ujęte w Tytule IV k.s.h. Szerzej na temat uzasadnienia dla tak przyjętej nomenklatury por. Sz. Pawelec, *Spółka kapitałowa jako pokrzywdzony w procesie karnym*, Warszawa 2011, s. 133.

19 Zob. art. 33 projektu.

dostarcza jednak istotnych wskazań. W odniesieniu do kluczowej dla kategorii podmiotów zbiorowych grupy uczestników rynku, jakimi są spółki handlowe, jej wprowadzenie nie pozostawia już bowiem miejsca na rozważania interpretacyjne, czy generalne reguły sukcesji uniwersalnej (w wypadku połączenia

temat samej Ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, bez dokładniejszej analizy poszczególnych instytucji transformacyjnych prawa spółek oraz różnic konstrukcyjnych zachodzących pomiędzy nimi. Stanowisko takie prezentuje w płaszczyźnie ogólnej m.in. Barbara Nita, podnosząc, że skoro na gruncie

Należy podkreślić istotny wzrost ogólnego ryzyka prawnego przeprowadzania wszelkich operacji transformacyjnych oraz nabywania majątku przedsiębiorstw po wejściu w życie nowej ustawy.

i podziału) oraz kontynuacji (w wypadku przekształcenia), określone w wyjściowych dla analizowanych instytucji transformacyjnych przepisach Kodeksu spółek handlowych (*vide* przede wszystkim art. 494, art. 531 oraz art. 553 k.s.h.), mogą być odpowiednio stosowane w odniesieniu do odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Tak ukształtowany projektowany przepis (oraz jego rozwinięcie w dalszych przepisach rozdziału 6) wymusi zmianę prezentowanego dotychczas w dogmatyce sposobu podejścia do zagadnienia dopuszczalności obowiązywania reguł sukcesji uniwersalnej i kontynuacji z Kodeksu spółek handlowych na gruncie Ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych z 2002 r. Zagadnienia te nie doczekały się co prawda dotąd wspólnej, bardziej rozbudowanej analizy dogmatycznej, jednak wśród mniej lub bardziej syntetycznych prezentowanych stanowisk doktrynalnych można zidentyfikować dwie podstawowe grupy poglądów.

Pierwsze stanowisko sprowadza się do generalnego odrzucenia możliwości stosowania na gruncie Ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych z 2002 r. zarówno właściwych dla podziału i łączenia spółek handlowych reguł sukcesji uniwersalnej (odpowiednio z art. 494 § 1 oraz art. 531 § 1 k.s.h.), jak i właściwej dla instytucji przekształcenia reguły kontynuacji (art. 553 § 1 k.s.h.). Uwypuklić należy, że pogląd taki prezentowany jest z reguły na uboczu rozważań na

ustawy z 2002 r. w ogóle nie umieszczono przepisów dotyczących łączenia, podziału oraz przekształcenia podmiotów zbiorowych, to odpowiedzialności podmiotu zbiorowego powstałego w wyniku transformacji nie można kreować poprzez odpowiednie stosowanie przepisów prawa gospodarczego. Autorka uzasadnia to odniesieniem do podstawowych wymogów wynikających z gwarancyjnego charakteru zasady *nullum crimen sine lege certa*²⁰. Stanowisko to podzielają także m.in. Gerard Dźwigała i Michał Guzowski²¹. Z kolei

20 Mając na uwadze istotność tej wypowiedzi, właściwy cytat zostaje zaprezentowany w całości: „Zwrócić należy uwagę, że ustawa w ogóle pomija zagadnienie łączenia, podziału oraz przekształcania podmiotów zbiorowych w kontekście ponoszenia odpowiedzialności przewidzianej w ustawie przez tak «zmodyfikowany» podmiot zbiorowy. Milczenie ustawy w tej kwestii powoduje, że problem nie jest możliwy do rozwiązania przez odpowiednie stosowanie przepisów prawa gospodarczego odnoszących się do wstąpienia nowo powołanego podmiotu w prawa i obowiązki jego poprzednika. Wobec obowiązywania zasady *nullum crimen sine lege* odpowiedzialności karnej «zmodyfikowanego» podmiotu zbiorowego nie można bowiem domniemywać” – B. Nita, *Model odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Państwo i Prawo” 2003, z. 6, s. 22.

21 Autorzy ci, przywołując cytowanej powyżej stanowisko B. Nity, konstatują, że brak regulacji „kwestii sukcesji odpowiedzialności w przypadku łączenia, podziału oraz

w artykule poświęconym wyłącznie instytucji łączenia spółek analogiczne stanowiska, odwołujące się do braku możliwości domniemywania przejścia odpowiedzialności na spółkę przejmującą albo nowo zawiązaną, prezentują także Aleksandra Krawczyk i Aleksander Giehsmann²².

Drugie stanowisko różnicuje pomiędzy sobą procesy transformacyjne, uwzględniając odmienną naturę instytucji sukcesji uniwersalnej oraz kontynuacji z punktu widzenia ich stosowalności na gruncie Ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych z 2002 r. Taki pogląd prezentują m.in. Dorota Habrat²³, Rafał Ambroziak²⁴ oraz Piotr Piątek²⁵, a także (modyfikując i rozbudowując swoje pierwotne stanowisko) Barbara Nita²⁶. Z nim też należy się zgodzić, uznając

przekształcenia (...) budzi poważne wątpliwości w zakresie możliwości pociągania do odpowiedzialności podmiotu przekształconego (lub powstałego w wyniku połączenia albo podziału) – G. Dźwigala, M. Guzowski, *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za czyny zabronione*, „Przegląd Podatkowy” 2003, nr 12, s. 16.

- 22 A. Krawczyk, A. Giehsmann, *Sukcesja odpowiedzialności karnej łączących się spółek*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 7–8, s. 63. Por. także przywołaną przez tych autorów literaturę, w tym stanowisko M. Czyżaka (*Karnoadministracyjne, kar noskarbowe i quasi-karne formy odpowiedzialności podmiotów zbiorowych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2004, nr 1, s. 22–43) i R. Szczepaniaka (*W sprawie wykładni przepisów ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych [uwagi cywilisty]*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych”, nr 1, s. 81–102).
- 23 Por. D. Habrat, *Materialnoprawne aspekty odpowiedzialności podmiotów zbiorowych w polskim prawie karnym*, Toruń 2008, s. 83–84.
- 24 R. Ambroziak, *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary a czyny zabronione z art. 585 k.s.h.*, „Studia Iuridica” 2011, nr 53, s. 21–22.
- 25 P. Piątek, *Definicja legalna podmiotu zbiorowego podlegającego odpowiedzialności za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Palestra” 2008, nr 1–2, s. 34–36.
- 26 B. Nita, *Postępowanie karne przeciwko podmiotom zbiorowym. Rozważania na tle prawoporównawczym z uwzględnieniem perspektywy konstytucyjnej i międzynarodowej oraz powinności wynikających z członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, Sopot 2008, s. 363–371. W tej publikacji, późniejszej od przywoływanej wypowiedzi artykułowej z 2003 r. (B. Nita,

go za bardziej precyzyjny i w ślad za tym również bardziej trafny niż ogólne stwierdzenie o nieprzenoszalności instytucji związanych z procesami transformacyjnymi z dziedziny prawa spółek na grunt Ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych z 2002 r. Podzielić należy oczywiście zbieżne dla obu grup poglądów uwagi na temat fundamentalnego charakteru gwarancyjnego zasady *nullum crimen sine lege certa*. Można je nawet rozwinąć o tę podstawową konstatację, że na gruncie prawa karnego nie stworzono dotąd w polskim prawie konstrukcji uniwersalnego przeniesienia odpowiedzialności z poprzednika na następcę prawnego²⁷. Tytułem dość oczywistych przykładów braku takich rozwiązań albo nawet rozwiązań do nich ściśle analogicznych można wskazać, że śmierć oskarżonego wymusza umorzenie postępowania karnego na podstawie art. 439 § 1 pkt 9 w zw. z art. 17 § 1 pkt 5 k.p.k. i w oczywisty sposób nie pociąga za sobą odpowiedzialności karnej jego spadkobierców. Przewidziana na wypadek śmierci pokrzywdzonego konstrukcja z art. 58 § 1 k.p.k. jest instytucją procesową, związaną z zależną od woli uprawnionej osoby możliwością sukcesji uprawnień strony czynnej (oskarżyciela posiłkowego), nie zaś obligatoryjnym przeniesieniem materialnoprawnie definiowanej odpowiedzialności. Z kolei takich instytucji jak karnoprawne konstrukcje przepadku, mogące obejmować majątek osób trzecich (włącznie z nową konstrukcją konfiskaty rozszerzonej cudzego przedsiębiorstwa z art. 44a § 2 k.k.), czy też odpowiedzialność posiłkowa z art. 24 § 1 k.k.s., nie polegają na ogólnym przejściu odpowiedzialności z poprzednika na następcę,

Model odpowiedzialności..., dz. cyt., s. 22), autorka opisowo rozgranicza wypadki transformacji podmiotów zbiorowych bazujące na konstrukcji sukcesji oraz na konstrukcji kontynuacji. Na marginesie można jedynie podnieść, że pewnych trudności z punktu widzenia siatki terminologicznej prawa handlowego może dostarczać przyjęty sposób rozumienia pojęcia „przekształcenie”. Terminu tego B. Nita używa bowiem, charakteryzując „różne formy połączenia (fuzji) przejęcia oraz podziału” (B. Nita, *Postępowanie karne...*, dz. cyt., s. 366), a więc jako zbiorczą kategorię dla procesów transformacyjnych, nie zaś jako przekształcenie, o którym stanowi art. 551 i n. k.s.h.

- 27 Analogicznie R. Ambroziak, *Odpowiedzialność podmiotów...*, dz. cyt., s. 21–22.

lecz rozszerzają wybrane konsekwencje karnoprawne o charakterze majątkowym ze sprawcy na osoby trzecie. Czym innym od wstąpienia w prawa i obowiązki jednego podmiotu przez inny na zasadzie sukcesji (o charakterze singularnym albo uniwersalnym) jest jednak wypadek zmiany samej formy organizacyjnej danego przedsiębiorstwa. A tym właśnie jest instytucja przekształcenia – zmianą formy organizacyjnej spółki handlowej bez zmiany przedmiotu jej działalności, sposobu jej prowadzenia oraz bez zmiany większości udziałowców²⁸. Dla klarownego przedstawienia jakościowej odmienności tej konstrukcji od kategorii podziału oraz łączenia się spółek istotne wydaje się przywołanie rozróżnienia między samym przedsiębiorstwem (w znaczeniu podmiotowym) oraz jego formą organizacyjną. Trafnie przedstawił tę kwestię Andrzej Szajkowski, wskazując, iż ponieważ spółki kapitałowe z reguły prowadzą działalność gospodarczą, „w praktyce niekiedy jakby «zamazuje się» różnicę między samym podmiotem prawa, formą prawną spółki, w którą podmiot ten jest «przyodziany», oraz prowadzonym przez ten podmiot przedsiębiorstwem”. W tym kontekście, odwołując się także do dorobku judykatury niemieckiej, autor ten wskazuje, że istota przekształcenia polega „w równym stopniu na zachowaniu identyczności spółki – przy zmianie jedynie jej szaty prawnej (*Rechtskleid*) – jak i na niezmienności dotychczasowego przedsiębiorstwa, które bez żadnych zmian pozostaje cały czas przedsiębiorstwem tej samej spółki”²⁹. Stanowisko o tożsamości podmiotowej spółki przekształcanej i przekształconej zostało, jeszcze na gruncie Kodeksu handlowego, potwierdzone także w orzecznictwie³⁰.

28 Por. A. Szumański (w:) S. Sołtysiński i in., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 4, Warszawa 2012, s. 1040–1042.

Uzupełnieniem tej formuły jest możliwość przekształcenia spółki cywilnej oraz przedsiębiorcy indywidualnego będącego osobą fizyczną w spółkę handlową na mocy art. 552 § 2 i 5 oraz art. 26 § 4–6 k.s.h.

29 A. Szajkowski (w:) S. Sołtysiński, A. Szajkowski, J. Szwaja, *Kodeks handlowy. Komentarz*, t. 2, Warszawa 1998, s. 1306.

30 Tak m.in. w Postanowieniu z dnia 13 grudnia 1991 r. (III CRN 32/91, OSNCP 1992, nr 7–8, poz. 142) Sąd Najwyższy orzekł, iż przekształcenie dokonane w myśl art. 491 k.h. (odpowiednik art. 553 k.s.h.) oznacza dla spółki „zmianę jej formy ustrojowej, przy zachowaniu bytu prawnego”. Analogicznie

Konkludując powyższe uwagi, wskazać należy, że przy braku na gruncie Ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych z 2002 r. własnej regulacji skutków łączenia, podziału oraz przekształcenia takich jednostek, przeprowadzony według przepisów Tytułu IV k.s.h. podział albo połączenie spółek nie dawały podstaw do przenoszenia odpowiedzialności na sukcesora podmiotu dzielonego albo podlegającego połączeniu. W wypadku natomiast instytucji przekształcenia, z uwagi na zachowaną tożsamość przedsiębiorstwa w ujęciu podmiotowym, spółka w swojej przekształconej formie prawnej odpowiedzialność taką w ocenie autora niniejszego artykułu mogła ponosić.

* * *

Biorąc pod uwagę przywołane wskazania interpretacyjne co do stanu prawnego obowiązującego pod rządami ustawy z 2002 r., widać wyraźnie, iż jak duża zmianą mamy obecnie do czynienia. O ile w dotychczasowym stanie prawnym zrealizowanie połączenia lub podziału spółek wyłączało możliwość pociągania do odpowiedzialności beneficjenta takiego procesu (tj. spółki przejmującej lub spółki nowo zawiązanej) za uchybienia swojego poprzednika, o tyle na gruncie nowej ustawy sytuacja taka będzie już wprost wyłączona.

Przechodząc do bliższej analizy projektowanego reżimu sukcesji lub kontynuacji odpowiedzialności, zwrócić należy uwagę, że jego charakterystyka swoim układem wyjściowo naśladuje kolejność prezentowania tych instytucji w Tytule IV Kodeksu spółek handlowych. Jako pierwsza przywołana zostaje instytucja połączenia, następnie podziału oraz przekształcenia. Z uwagi jednak na rodzaj problemów związanych z przyjętym w projekcie uregulowaniem każdej z tych instytucji przedstawiona w niniejszym artykule analiza została skoncentrowana na instytucji podziału.

w Uchwale z dnia 21 lipca 1991 r. (III CZP 85/92, OSNCP 1993, nr 1–2, poz. 16) Sąd Najwyższy stwierdził, iż „tak ujęta istota transformacji [tj. ujęta w treści art. 491 k.h. – przyp. Sz.P.] oznacza, że mamy tu do czynienia z ciągłością osoby prawnej, która zmienia jedynie formę swego ustroju”. Odnośnie do szerszego przywołania stanowisk doktrynalnych i orzeczniczych dotyczących istoty reguły kontynuacji w wypadku przekształcenia spółki por. Sz. Pawelec, *Spółka kapitałowa...*, dz. cyt., s. 137–145 i przywołana tam literatura.

Rozważania poświęcone łączeniu, przekształcaniom oraz nabywaniu spółek oraz wybrane wspólne problemy dla wszystkich kategorii transformacyjnych i procesów akwizycji objętych regulacją nowego rozdziału 6 ustawy wyodrębnione zostały do osobnego artykułu naukowego.

składniki majątkowe³². Na bazowym gruncie prawa handlowego art. 529 § 2 k.s.h. przewiduje, że do podziału przez wydzielenie stosuje się przepisy o podziale spółek dotyczące odpowiednio spółki przejmującej lub spółki nowo zawiązanej³³. Mając jednak na uwadze deklarowaną w art. 29 projektu samodziel-

Wyjściowy przepis budzi istotne wątpliwości z punktu widzenia jego dopasowania do właściwej prawu handlowemu natury instytucji podziału spółki.

Zgodnie z projektem nowej Ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych w wypadku podziału podmiotu zbiorowego „odpowiedzialność za czyn popełniony przed dniem podziału ponoszą wszystkie podmioty zbiorowe, które przejęły chociażby część praw i obowiązków podmiotu dzielonego” (art. 31 ust. 1). Już sam ten wyjściowy przepis budzi istotne wątpliwości z punktu widzenia jego dopasowania do właściwej prawu handlowemu natury instytucji podziału spółki, a w ślad za tym pozwala na postawienie zasadniczego pytania o zakres adresatów tak scharakteryzowanej odpowiedzialności. Należy bowiem mieć na uwadze, że przewidziane w art. 529 § 1 k.s.h. sposoby podziału spółek obejmują nie tylko wypadki, w których cały majątek spółki dzielonej zostaje przejęty przez inne podmioty. Wraz z uchwaleniem już blisko dwie dekady temu Kodeksu spółek handlowych do polskiego prawa handlowego został bowiem wprowadzony kolejny model podziału, tj. określony w art. 529 § 1 pkt 4 k.s.h. podział przez wydzielenie³¹. Mowa więc o sytuacji, w której jedynie część majątku spółki dzielonej zostaje przeniesiona na inną spółkę (istniejącą lub nowo zawiązaną), a tym samym byt prawny spółki dzielonej nie ustaje. Kontynuuje ona swoje istnienie, z tą różnicą, że zubożona o określone

ność regulacyjną nowej Ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, a dodatkowo zachowując w pamięci, prezentowane we wcześniejszych rozwa-

31 Odnośnie do motywów wprowadzenia do polskiego prawa handlowego instytucji podziału przez wydzielenie por. A. Szumański, *Nowe polskie prawo spółek handlowych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2001, nr 1, s. 12.

32 Szerzej na temat natury instytucji podziału przez wydzielenie por. m.in. W. Popiołek, *Podział spółki kapitałowej przez wydzielenie – zagadnienia wybrane*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2002, nr 2, s. 1–11. Jednocześnie za całkowicie niesporne, tak w świetle literalnego brzmienia art. 529 § 1 pkt 4 k.s.h., natury tej instytucji, jak i poglądów dogmatycznych, uznać należy przedstawione stanowisko co do kontynuowania istnienia przez spółkę dzieloną przy podziale przez wydzielenie, a nie bliżej nieokreślonego wtórnego „przejmowania” przez nią swojego okrojonego majątku po dokonanej podziale. Por. chociażby H. Litwińska-Werner (w:) S. Sołtysiński (red.), *Prawo spółek kapitałowych. System prawa prywatnego*, t. 17B, Warszawa 2016, s. 1187 („W sytuacji gdy ma miejsce podział przez wydzielenie, nie dochodzi do zakończenia istnienia spółki dzielonej, ale istnieje ona nadal obok spółki, która przejęła jej majątek: przejmującej lub nowo zawiązanej”) oraz A. Szumański (w:) S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 4, Warszawa 2012, s. 693 („podział przez wydzielenie [art. 529 § 1 pkt 4 KSH] ma charakter szczególny, gdyż w jego następstwie spółka dzielona nie traci swej podmiotowości prawnej, a jedynie zmniejsza swój majątek o część, która jest przenoszona do spółki wydzielonej”).

33 Odnośnie do trudności ze stosowaniem tego odesłania na bazowym gruncie prawa handlowego por. m.in. uwagi zawarte w Wyroku Sądu Najwyższego z 24 października 2012 r., III CSK 18/12, LEX nr 1375408.

zaniach nad zakazem rozszerzania na grunt ustawy z 2002 r. prawnohandlowych kategorii sukcesji uniwersalnej, jednoznacznie wskazania dogmatyczne co do gwarancyjnego charakteru zasady *nullum crimen sine lege certa*, należy odnieść się do podstawowego problemu: czy projektowany art. 31 ust. 1 nowej ustawy pozwala na stosowanie go do spółki dzielonej

dzielona po prostu kontynuuje swoją podmiotowość prawną, zmniejszwszy swój majątek o części przeniezione do spółek wydzielonych. Gdyby projektowany art. 31 ust. 1 odwoływał się np. do pojęcia „solidarnej odpowiedzialności dzielonego podmiotu zbiorowego z podmiotami, które przejęły chociażby część jego praw i obowiązków”, sytuacja kształtowałaby się odmiennie.

Art. 31 ust. 1 projektowanej ustawy wcale nie rozszerza odpowiedzialności spółki dzielonej na inne podmioty, lecz tworzy bezprecedensową konstrukcję prawną.

w sytuacji dokonanego podziału przez wydzielenie? Uzasadnienie teleologiczne odpowiedzi twierdzącej na gruncie przywoływanych w wyjściowych uwagach założeń nowej ustawy wydaje się oczywiste. Biorąc jednak pod uwagę literalne brzmienie art. 31 ust. 1 projektu oraz przywołując wspomniane we wcześniejszych uwagach zasady gwarancyjne, wykształcone w doktrynie na gruncie ustawy z 2002 r., dochodzi się do odmiennych wniosków. W omawianym przepisie projektodawca stanowi wyłącznie o podmiotach, które „przejęły chociażby część praw i obowiązków podmiotu dzielonego”. Niewątpliwie zaś w wypadku instytucji podziału przez wydzielenie pozostała po zakończeniu tego procesu spółka dzielona niczego nie „przejmuje”³⁴. Po przeprowadzonym podziale spółka

Przepis ten stanowi jednak wyłącznie o „przejęciu” praw i obowiązków. Co więcej, na wąskie, literalne rozumienie tego przepisu wprost nakierowuje także wyjściowy dla rozdziału 6 projektowanej ustawy art. 29, stanowiący, że „odpowiedzialność przewidzianą przez niniejszą ustawę za czyn zabroniony popełniony przed dniem (...) podziału (...) ponosi podmiot zbiorowy ustalony zgodnie z przepisami niniejszego rozdziału”. Projektodawca operuje zatem pojęciem „ustalania” odpowiedzialnego podmiotu zbiorowego, a nie np. ustalania zasad dzielenia z podmiotem wyjściowo odpowiedzialnym odpowiedzialności przez inne jednostki gospodarcze.

Tym samym przy restrykcyjnej interpretacji pojęcia „przejmowania praw i obowiązków podmiotu dzielonego” należy uznać, że art. 31 ust. 1 projektowanej ustawy wcale nie rozszerza odpowiedzialności spółki dzielonej na inne podmioty, lecz tworzy bezprecedensową konstrukcję prawną, w której przeprowadzenie

34 Odnośnie do analogicznego rozumowania Sądu Najwyższego, czynionego jednak na gruncie wykładni art. 531 § 1 k.s.h. w odniesieniu do statusu spółki dzielonej w wypadku instytucji podziału przez wydzielenie, por. trafne uwagi zawarte w przywołanym już Wyroku Sądu Najwyższego z 24 października 2012 r., III CSK 18/12. W wyroku tym Sąd Najwyższy stanął na stanowisku o braku możliwości stosowania przepisu art. 546 § 1 k.s.h. (oczywiście w brzmieniu sprzed nowelizacji z 9 listopada 2018 r., Dz.U. 2018, poz. 2244, która weszła w życie 1 marca 2019 r.) w zw. z art. 529 § 2 k.s.h. w odniesieniu do spółki dzielonej. Jak wskazał Sąd Najwyższy: „Pojęcie «wstępują w prawa i obowiązki», zgodnie z leksykalnym znaczeniem, oznacza wejście w czyjeś miejsce, następstwo prawne przejemcy w aktywną i pasywną stronę stosunku

zobowiązaniowego, zastąpienie kogoś, zatem odpowiada konstrukcji prawa cywilnego polegającej na zwalnianym przejęciu długu (...) Nie jest ona [spółka dzielona – przyp. Sz.P.] bowiem beneficjentem podziału, skoro nie został na nią przeniesiony majątek spółki dzielonej, przeciwnie – doznała uszczuplenia praw majątkowych w następstwie podziału. Nie można ustalić «wartości aktywów netto przyznaných w planie podziału» (skoro żadne nie są jej przyznawane, tylko je przenosi), ani zakwalifikować spółki dzielonej jako «pozostalej spółki uczestniczącej w podziale».

podziału przez wydzielenie tak naprawdę uwalnia spółkę dzieloną od odpowiedzialności represyjnej na gruncie nowej ustawy i w całości przerzuca ją na spółki wydzielane. Nietrudno sobie wyobrazić, że w takiej sytuacji rutynowym mechanizmem aktywności

Analizując dalsze uregulowania kwestii odpowiedzialności podmiotów zbiorowych na wypadek przeprowadzonego podziału, przejść należy do treści projektowanego art. 31 ust. 2, który stanowi, że „podmioty, o których mowa w ust. 1, są solidarnie zobowiązane do

Wszyscy sukcesorzy będą mogli zostać pociągnięci do solidarnego obowiązku zapłaty wyrażonej kwotowo kary lub nawiązki.

korporacyjnej stawałoby się dokonywanie podziałów przez wydzielenie, celem tworzenia bardzo specyficznych typów spółek celowych, kreowanych w rzeczywistości wyłącznie na potrzeby przeniesienia na nie potencjalnej odpowiedzialności represyjnej z nowej Ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Jakkolwiek kusząco nie wyglądałoby dla autora niniejszej pracy nieeksponowanie tego zagadnienia w niniejszym artykule i wykorzystanie tej obserwacji w praktyce zawodowej już po wejściu w życie ustawy, staranność dogmatyczna wymaga jednak w oczywisty sposób zwrócenia uwagi na to, jak się wydaje, dość ewidentne niedopatrzenie legislacyjne. W ślad za tym sformułować należałoby postulat docelowej zmiany projektowanego art. 31 ust. 1, tak aby nie bazował on wyłącznie na pojęciu „przejęcia” praw i obowiązków, uwzględniając ujęte w art. 529 § 1 pkt 4 k.s.h. wypadki podziału przez wydzielenie³⁵.

35 Analogiczną zmianę można zresztą dostrzec na macierzystym gruncie prawa handlowego, poprzez wprowadzenie z dniem 1 marca 2019 r. – nowelizacją z 9 listopada 2018 r. (Ustawa z dnia 9 listopada 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu wprowadzenia uproszczeń dla przedsiębiorców w prawie podatkowym i gospodarczym, Dz.U. 2018, poz. 2244) – zmiany brzmienia art. 546 § 1 k.s.h. W przepisie tym dodano do katalogu podmiotów odpowiedzialnych solidarnie za zobowiązania przypisane w planie podziału spółce przejmującej lub spółce nowo zawiązanej również samą spółkę dzieloną. Przy braku takiego wyraźnego postanowienia ustawy aktualność zachowywałyby bowiem w ocenie autora niniejszej pracy argumenty wyrażone w przywoływanym już we wcześniej-

zapłaty kary pieniężnej lub nawiązki za czyn popełniony przed dniem dokonania połączenia lub podziału”. Trudno przy tym zrozumieć, dlaczego wobec zawartego w tym przepisie odesłania do art. 31 ust. 1, a więc przepisu stanowiącego wyłącznie o instytucji podziału, przywołany fragment projektowanego art. 31 ust. 2 stanowi również o instytucji połączenia. Jak natomiast wynika z dalszej treści przywołanego przepisu, obowiązek ten ma być „ograniczony do wielkości majątku przeniesionego, według stanu z chwili przeniesienia, a według cen z chwili orzekania, z uwzględnieniem konieczności uregulowania zobowiązań związanych z przeniesionym majątkiem”.

Co warte podkreślenia, z treści art. 31 ust. 2 projektu wyraźnie widać, że solidarna odpowiedzialność zapłaty kary pieniężnej lub nawiązki nie została ograniczona do wypadków, w których taka kara lub środek kompensacyjny zostały już prawomocnie orzeczone. Solidarność obowiązku ich zapłaty projektodawca

szych uwagach Wyroku Sądu Najwyższego z 24 października 2012 r., III CSK 18/12. Na marginesie należy jednak sygnalizacyjnie wskazać na niejednołitość linii orzeczniczej Sądu Najwyższego na gruncie art. 546 § 1 k.s.h. (w brzmieniu sprzed nowelizacji z 9 listopada 2018 r.) w odniesieniu do statusu spółki dzielonej. Odmienne stanowisko do zawartego w przywołanym w Orzeczeniu z 24 października 2012 r., Sąd Najwyższy przedstawił bowiem m.in. w wyrokach: z dnia 21 kwietnia 2010 r. (V CSK 318/09), z dnia 16 października 2015 r. (I CSK 865/14) oraz z dnia 25 listopada 2015 r. (IV CNP 9/15), interpretując art. 546 § 1 k.s.h. w sposób umożliwiający jego odnośnienie również do spółki dzielonej.

łączy z samą przesłanką popełnienia czynu przed dniem podziału. Możliwe będzie zatem zastosowanie takiego mechanizmu również do stanów faktycznych, w których czyn został popełniony na długo przed podziałem przedsiębiorstwa, postępowanie na gruncie nowej ustawy wszczęto dopiero po kilku latach, a końcowe rozstrzygnięcie o wysokości kary lub środka kompensacyjnego zostało jeszcze dalej odsunięte w czasie. Pomimo tak znacznej rozpiętości czasowej i potencjalnych dużych przeobrażeń gospodarczych w ciągu tego okresu, wszyscy sukcesorzy będą mogli zostać pociągnięci do solidarnego obowiązku zapłaty wyrażonej kwotowo kary lub nawiązki, której wysokość aż do samego końca postępowania nie będzie jednak dla nich znana ani nawet możliwa do oszacowania³⁶.

W tym stanie rzeczy narzędziem elementarnego zabezpieczenia interesów majątkowych sukcesorów dzielonego przedsiębiorstwa i ich ochrony przed niemożliwym do przewidzenia wymiarem kary za działalność swojego poprzednika ma być przywołany w art. 31 ust. 2 mechanizm przewidujący ogórne ograniczenie takiej odpowiedzialności „do wielkości majątku przeniesionego, według stanu z chwili przeniesienia, a według cen z chwili orzekania, z uwzględnieniem konieczności uregulowania zobowiązań związanych z przeniesionym majątkiem”. Przepis ten jednak już w warstwie czysto językowej nastęrcza trudności. Skupiając uwagę na kwestii podstawowej, można zadać pytanie, co właściwie należy rozumieć pod pojęciem „wielkości majątku przeniesionego, według stanu z chwili przeniesienia”. Czy pojęcie to identyfikuje wprost dane składniki majątkowe (tj. poszczególne składniki niematerialne i materialne danego przedsiębiorstwa, których egzemplifikacyjny katalog ustawodawca ujął w art. 55¹ k.c.)? Czy też odnosi się ono do kategorii pochodnej, tj. nie samych składników majątkowych, lecz ich łącznej wartości, ujmowanej według stanu ich inwentaryzacji na chwilę przeniesienia? Różnica wydaje się zasadnicza, jeżeli wziąć pod

uwagę, że pierwsze rozumienie sugeruje ograniczenie odpowiedzialności do swoistej odpowiedzialności rzeczowej (tzn. zawężonej do określonych, przejętych w drodze podziału składników majątku przedsiębiorstwa, co można kwalifikować jako odpowiedzialność *cum viribus patrimonii*). Drugie rozumienie kreuje natomiast jedynie ograniczenie kwotowe odpowiedzialności, a więc możliwe do realizowania z dowolnych składników majątku beneficjentów podziału podmiotu zbiorowego (*pro viribus patrimonii*).

Dokonując porównawczej analizy terminologicznej, warto zwrócić uwagę, że chociażby w art. 55⁴ k.c., regulującym solidarną odpowiedzialność nabywcy przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego z jego zbywcą, ustawodawca operuje pojęciem ograniczenia odpowiedzialności „do wartości” (a nie „do wielkości”) nabytego przedsiębiorstwa lub gospodarstwa według stanu w chwili nabycia, a według cen w chwili zaspokojenia wierzyciela. Tego typu konstrukcja ograniczonej odpowiedzialności majątkowej (*pro viribus patrimonii*) posiada swoją utrwaloną pozycję w nauce prawa cywilnego. Nabywca jest co prawda odpowiedzialny osobiście całym swoim majątkiem, lecz jedynie do określonej wartości³⁷. Analogiczną konstrukcją ustawodawca posługuje się także m.in. na gruncie art. 40 § 2 k.c. w odniesieniu do odpowiedzialności Skarbu Państwa za składniki mienia przejmowanego od państwowej osoby prawnej czy chociażby w art. 33 k.s.h., stanowiącym o solidarnej odpowiedzialności zawierającego umowę spółki jawnej z przedsiębiorcą jednoosobowym, który wniósł do spółki przedsiębiorstwo. Odwołując się zaś do bazowych rozwiązań prawa handlowego, warto wskazać na odmienną jakościową i terminologiczną, jeśli chodzi o odpowiedzialność solidarną beneficjentów podziału, w stosunku do analizowanego przepisu projektowanej ustawy. Zgodnie bowiem z art. 546 § 1 k.s.h., za zobowiązania przypisane w planie podziału spółce przejmującej lub spółce nowo zawiązanej spółka dzielona oraz pozostałe spółki, na które został przeniesiony majątek spółki dzielonej, odpowiadają solidarnie przez trzy lata od dnia ogłoszenia o podziale. Odpowiedzialność ta jest przy tym „ograniczona do wartości aktywów netto

36 Chyba że jako wartość szacunkową przyjąć wartości wynikające z projektowanego nowego art. 17 ust. 1 ustawy, stanowiącego, że karę pieniężną na gruncie nowej ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych orzekać będzie można w przedziale od 30 000 do 30 000 000 zł.

37 Por. m.in. R. Morek (w:) K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2017, s. 481.

przyznanych każdej spółce w planie podziału”. W tym kontekście można więc pozwolić sobie na uwagę, że przy ogólnym nawiązaniu na gruncie omawianego rozdziału 6 projektowanej ustawy do kategorii znanych z prawa handlowego, czy też w jeszcze bardziej bazowej postaci z prawa cywilnego, projektodawca wprowadza jednak nowe kategorie terminologiczne. W ten sposób kodeksowe terminy prawne, o ugruntowanej już identyfikacji w praktyce („wartość aktywów netto”, „wartość majątku”), zastąpione zostają nowym, swoistym dla projektowanej ustawy pojęciem („wielkość majątku”). Stan taki rodzi oczywiste pytania o intencjonalność takiej multiplikacji terminologicznej i konieczność podporządkowania się na tym tle wyjściowym regułom zakazu wykładni synonimicznej. Analogiczne uwagi można zresztą czynić także chociażby w odniesieniu do użytego w art. 31 ust. 2 projektu pojęcia „chwili przeniesienia”. Trudno z całą stanowczością przesądzić, czy w praktyce nie pojawią się wątpliwości, czy ten nowy termin zawsze należy odpowiednio łączyć z definiowanymi przez ustawodawcę w art. 530 § 1 i 2 k.s.h. kategoriami dnia podziału oraz dnia wydzielenia, tj. dnia wykreślenia spółki dzielonej z rejestru oraz – w wypadku instytucji podziału przez wydzielenie – dnia wpisania nowej spółki do rejestru albo dnia wpisania do rejestru podwyższenia kapitału zakładowego spółki przejmującej; czy też posługiwanie się własnym pojęciem „chwili przeniesienia” może dawać podstawy do odmiennych interpretacji, łączących „chwile przeniesienia” z innymi czynnościami złożonego przecież procesu transformacji (z uwzględnieniem np. przypadającej na fazę właścicielską podziału chwili podjęcia stosownej uchwały zgromadzenia wspólników albo walnego zgromadzenia w trybie art. 541 k.s.h.).

Przechodząc do dalszej analizy projektowanych rozwiązań w zakresie instytucji podziału, należy zwrócić uwagę, że niezależnie od przywołanych wyjściowych trudności z interpretacją pojęć, jakimi posłużono się w projektowanym art. 31 ust. 2 nowej Ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, możliwe poważne trudności praktyczne mogą pojawić się przy próbie ustalania „wielkości majątku przeniesionego”, która musiałaby zostać przyjęta według „stanu z chwili przeniesienia, ale według cen z chwili orzekania”. Niewątpliwie polem dla dużych rozbieżności opinii

biegłych z zakresu wyceny przedsiębiorstw, powoływanych w trybie art. 193 § 1 k.p.k., będzie bowiem określenie, czy w sytuacji znacznego upływu czasu od chwili popełnienia czynu zabronionego (przed podziałem przedsiębiorstwa) do orzeczenia o karze lub środka kompensacyjnym, połączonego jednocześnie z istotnymi zmianami w sposobie działania przedsiębiorstwa dzielonego oraz sukcesorów jego podziału, „wielkość majątku” dzielonego przedsiębiorstwa uległa zwiększeniu, czy też deprecjacji³⁸. Trudności te mogą być tym większe na gruncie projektowanej nowej ustawy (niż ma to obecnie miejsce w typowych sytuacjach na gruncie analogicznych regulacji cywilnoprawnych, *vide* przywoływane sygnalizacyjnie art. 55⁴ k.c. czy art. 33 k.s.h.), że do nowej Ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych nie będą znajdować zastosowania relatywnie krótkie okresy przedawnienia roszczeń, przewidziane zasadniczo w art. 118 k.c.³⁹, limitujące tym samym rozpiętość czasową pomiędzy wielkością majątku z chwili przeniesienia oraz z chwili orzekania⁴⁰.

38 Odnośnie do wybranych problemów związanych z wyceną przez biegłych wartości przedsiębiorstw po znacznym upływie czasu por. M. Czerwiński, M. Seremak, P. Wardyn, *Subiektywistyczna kategoria wartości a wycena przedsiębiorstwa w postępowaniach sądowych*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2017, nr 5, cz. 2, s. 268–269.

39 W szczególności biorąc pod uwagę skrócenie tych terminów od dnia 9 lipca 2018 r., wprowadzone Ustawą z dnia 13 kwietnia 2018 r. (Ustawa z dnia 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2018, poz. 1104).

40 Uzasadnienie sposobu liczenia przedawnienia odpowiedzialności podmiotów zbiorowych wykracza poza ramy niniejszego artykułu. Sygnalizacyjnie jedynie można wskazać, że przy braku własnych przepisów o przedawnieniu w omawianym projekcie, w ocenie autora niniejszej pracy szeregu wątpliwości dostarcza kwestia obliczania tego przedawnienia poprzez przewidziane w art. 8 projektu generalne odesłanie do przepisów części ogólnej Kodeksu karnego. Przy zastosowaniu jednak takiego odesłania, biorąc pod uwagę przyjęty w projektowanej ustawie katalog kar, jak należy rozumieć, będzie mowa o maksymalnie 15-letnim okresie przedawnienia (5 lat wynikające z dyspozycji art. 101 § 1 pkt 4 k.k., powiększone na mocy art. 102 k.k. o kolejne 10 lat w wypadku wszczęcia postępowania).

Powyżej przedstawione uwagi na temat instytucji podziału połączyć należy z szeregiem dalszych rozważań. W pierwszej kolejności należy się odnieść zarówno do przewidywanych w projektowanej nowej Ustawie o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych rozwiązań dotyczących pozostałych instytucji transformacyjnych prawa handlowego (połączenia oraz przekształcenia), jak i do doniosłej praktycznie, rodzącej szeroki zakres trudności interpretacyjnych, a niewymienionej nawet w tytule projektowanego rozdziału 6 instytucji, mającej za przedmiot czynności związane z nabywaniem przedsiębiorstw oraz ich majątku (art. 33 projektu). Analogicznie także na omówienie zasługują wybrane wspólne dla czynności transformacyjnych i akwizycyjnych kwestie, dotyczące takich zagadnień jak przesłanki uwolnienia się od odpowiedzialności (art. 34), a także poważne zagrożenia praktyczne i dylematy aksjologiczne związane z kwestiami przyjmowania właściwego punktu odniesienia na potrzeby rozstrzygnięć w przedmiocie określenia wysokości kary pieniężnej, nakładanej na beneficjenta procesu transformacyjnego. Zagadnienia te zostaną przedstawione w odrębnej publikacji.

Dokonując syntetycznego podsumowania rozważań przedstawionych w niniejszym artykule, wskazać należy na wybrane wnioski szczegółowe: 1) przy braku jakichkolwiek własnych przepisów odnoszących się do zagadnień transformacji podmiotów gospodarczych, ustawa o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych z 2002 r. nie daje podstaw do odpowiedniego stosowania na jej gruncie konstrukcji sukcesji uniwersalnej w wypadku instytucji łączenia oraz podziału spółek, co oznacza brak możliwości pociągania do następczej odpowiedzialności na gruncie tej ustawy spółek przejmujących lub spółek nowo zawiązanych za czyny wyjściowo przypisane ich poprzednikom; 2) natura instytucji przekształcenia powoduje, że na gruncie ustawy z 2002 r. spółka przekształcona może ponosić odpowiedzialność za czyn wyjściowo przypisany spółce przekształcanej; 3) ujęta w art. 31 ust. 1 projektu nowej Ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych regulacja sukcesji odpowiedzialności wymaga korekty (poprzez dodanie wzmianki o spółce dzielonej), gdyż w aktualnym brzmieniu wyciąga ona poza nawias jakiegokolwiek odpowiedzialności samą spółkę dzieloną w wypadku skorzystania z przewidzianej przez art. 529

§ 1 pkt 4 k.s.h. instytucji podziału przez wydzielenie; 4) użyte w art. 31 ust. 2 projektu pojęcie „wielkości majątku przeniesionego” powinno zostać zmodyfikowane w taki sposób, aby (biorąc od uwagę ogólny zakaz wykładni synonimicznej) nie pozostawiało wątpliwości co do jego relacji z funkcjonującym już m.in. na gruncie k.c. i k.s.h. pojęciem „wartości majątku”.

Bibliografia

- Ambroziak R., *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary a czyny zabronione z art. 585 k.s.h.*, „Studia Iuridica” 2011, nr 53, s. 9–28.
- Czerwiński M., Seremak M., Wardyn P., *Subiektywistyczna kategoria wartości a wycena przedsiębiorstw w postępowaniach sądowych*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2017, nr 5, cz. 2, s. 263–271.
- Czyżak M., *Karnoadministracyjne, karnoskarbowe i quasi-karne formy odpowiedzialności podmiotów zbiorowych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2004, nr 1, s. 22–43.
- Darkowski T., *Austriacki model odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 6, s. 5–15.
- Dźwiągła G., Guzowski M., *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za czyny zabronione*, „Przegląd Podatkowy” 2003, nr 12, s. 16–19.
- Goibert J., Punch M., *Rethinking Corporate Crime*, [b.m.] 2003.
- Grudziński M., *Wybrane problemy związane z wyceną przedsiębiorstw w Polsce*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 2011, nr 24, s. 39–49.
- Gruner R.S., *Corporate Criminal Liability and Prevention*, New York 2004.
- Habrat D., *Materialnoprawne aspekty odpowiedzialności podmiotów zbiorowych w polskim prawie karnym*, Toruń 2008.
- Krawczyk A., Giehsman A., *Sukcesja odpowiedzialności karnej łączącej się spółek*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 7–8, s. 54–65.
- Marek A. (red.), *System prawa karnego*, t. 1: *Zagadnienia ogólne*, Warszawa 2010.
- Melezini M., Sakowicz A., *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za przestępstwa korupcyjne (aspekty materialnoprawne)*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2009, nr 6, s. 22–44.
- Namysłowska-Gabrysiak B., *Odpowiedzialność karna osób prawnych*, Warszawa 2003.
- Nita B., *Model odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Państwo i Prawo” 2003, z. 6, s. 16–33.
- Nita B., *Postępowanie karne przeciwko podmiotom zbiorowym. Rozważania na tle prawnoporównawczym z uwzględnieniem*

- perspektywy konstytucyjnej i międzynarodowej oraz powinności wynikających z członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, Sopot 2008.
- Osajda K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2017.
- Pawelec Sz., *Implications of Enhanced Cooperation for the EPPO Model and Its Functioning* (w:) L.H. Erkelens, A.W.H. Meij, M. Pawlik (eds.), *The European Public Prosecutor's Office. An Extended Arm or a Two-Headed Dragon?*, Haga 2014.
- Pawelec Sz., *Spółka kapitałowa jako pokrzywdzony w procesie karnym*, Warszawa 2011.
- Piątak P., *Definicja legalna podmiotu zbiorowego podlegającego odpowiedzialności za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Palestra” 2008, nr 1–2, s. 25–37.
- Pieth M., Ivory R. (eds.), *Corporate Criminal Liability. Emergence, Convergence, and Risk*, Dordrecht 2011.
- Popiołek W., *Podział spółki kapitałowej przez wydzielenie – zagadnienia wybrane*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2002, nr 2, s. 1–11.
- Pniewska M., *Problematyka charakteru prawnego odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary w prawie Polskim*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2010, t. 6, s. 182–206.
- Razowski T., *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych po nowelizacji*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 9, s. 128–136.
- Sołtysiński S. (red.), *Prawo spółek kapitałowych. System Prawa Prywatnego*, t. 17B, Warszawa 2016.
- Sołtysiński S. i in., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 4, Warszawa 2012.
- Sołtysiński S., Szajkowski A., Szwaja J., *Kodeks handlowy. Komentarz*, t. 2, Warszawa 1998.
- Szczepaniak R., *W sprawie wykładni przepisów ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych (uwagi cywilisty)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2004, nr 1, s. 81–102.
- Sumański A., *Nowe polskie prawo spółek handlowych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2001, nr 1, s. 1–12.